

УДК 378.093.5:32-027.21]:32(477)

ВУЗІВСЬКІ КАФЕДРИ ПОЛІТОЛОГІЇ ЯК ОСЕРЕДКИ РОЗВИТКУ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ В УКРАЇНІ

Оксана Федорчук

*Національний університет «Києво-Могилянська академія»,
факультет соціальних наук та соціальних технологій, кафедра політології
вул. Г. Сковороди, 2, 04070, м. Київ, Україна*

Розкрито основні організаційні етапи розвитку кафедр політології у ВНЗ України від 90-х років ХХ ст. до сьогодення. Розглянута робота профільних кафедр через діяльність спеціалізованих вчених рад. Відображено їх географію та розподіл за спеціальностями. Враховуючи, що з розвитком інформаційних технологій кожна кафедра отримала змогу створювати свої офіційні веб-сайти та оприлюднювати результати науково-дослідної діяльності, нині актуальним є питання наукової комунікації, зокрема зв'язки із зарубіжними ВНЗ та науковими центрами.

Ключові слова: вища освіта, кафедри ВНЗ, політологія, наукові школи, спеціалізовані вчені ради, Україна.

Нині перед сучасною вищою політологічною освітою постали численні проблеми: демографічна криза, падіння престижу вищої освіти, загострення конкуренції за абітурієнтів із зарубіжними ВНЗ, скорочення годин на викладання політології. Оскільки кафедра – основний структурний підрозділ ВНЗ, саме на них нині покладається завдання покращення якості її роботи. Тому варто проаналізувати доробок профільних кафедр ВНЗ, що й визначає актуальність теми цієї статті.

Російський дослідник І.А. Фокін у своїй статті зробив спробу оцінити рівень і потенціал розвитку політичної науки в Україні через призму інституціоналізованих політичних досліджень [1]. Процес становлення кафедр політології в 1992–2005 рр. був проаналізований у монографії українського науковця С.Г. Рябова [2]. Професор М. Кармазіна [3] відслідкувала загальні й відмінні риси в діяльності кафедр сучасної України. Зокрема, було вказано кількість ВНЗ в Україні, які здійснювали підготовку за напрямом «Політологія» у 2008–2015 рр.

Мета статті – дослідити проблеми політології як вишівської навчальної дисципліни, охарактеризувати внесок кафедр у розвиток політичної науки на прикладі спеціалізованих вчених рад.

Кафедри політології потрібно охарактеризувати в двох аспектах: організаційному та науковому. Процес організаційного формування кафедр політології в Україні відбувався в кілька етапів. Є.Ю. Олійник запропонувала нижченаведену періодизацію розвитку політичної науки у ВНЗ.

Перший етап – організаційно-установчий, який охоплює 1991–1998 рр., коли в провідних вітчизняних університетах відкриваються кафедри політології, формуються нові традиції здійснення наукових досліджень.

Другий етап – змістовного формування професійної підготовки політологів, який триває з 1999 по 2008 рр., коли не лише центральні, але й більшість регіональних ВНЗ активно починають готувати фахівців-політологів.

Третій етап – з 2009 р. дотепер – започаткування нових спеціалізацій профільних кафедр, котрі здійснюють спроби систематизації власних наукових пріоритетів, зокрема починають звертатись до аналізу вітчизняної політології [4, с. 10].

Як видно з таблиці 1, більшість кафедр політології виникла в 1990–1994 рр., як правило, внаслідок перейменування кафедр наукового комунізму та історії КПРС. Це певний час продовжувало відбиватися на характері їхньої діяльності: виборі дослідницьких тем, їх опрацюванні, організації і здійсненні навчального процесу. В тематиці наукових досліджень переважали проблеми, що, радше, належали до історичної науки. Фахова підготовка перших студентів-політологів відбувалася завдяки зусиллям, насамперед, фахівців-істориків, філософів та інших викладачів-подвижників (які першими розробляли відповідні навчальні програми й методичні рекомендації для їх засвоєння, займалися написанням підручників і посібників із політології для студентів та аспірантів, акумулюючи в них так довго недоступне знання про політику та політичне, що зародилося й поглибилося на Заході, дбали про залучення студентської молоді до наукових розвідок, розгортали видавничу діяльність університетів у напрямі публікацій результатів політичних досліджень чи налагоджували міжнародні зв'язки у найрізноманітніших формах) [3, с. 405].

Таблиця 1

Профільні кафедри політології у державних ВНЗ України (станом на 1 січня 2018 р.)

№ п/п	Назва кафедри	Рік заснування	Офіційний веб-сайт кафедри
1.	Кафедра політології ДНУ ім. О. Гончара	1991	http://kafpoldnu.dp.ua
2.	Кафедра політології та державного управління ДонНУ ім. В. Стуса	1992	http://www.findglocal.com/UA/
3.	Кафедра політичних наук КНУ ім. Т. Шевченка	1990	http://www.philosophy.univ.kiev.ua/ua/view/Polit_sci_dept/53/23/8
4.	Кафедра політології ЛНУ ім. І.Я. Франка	1990	http://filos.lnu.edu.ua/department/politologiji
5.	Кафедра історії та теорії політичних наук ЛНУ ім. І.Я. Франка	2007	http://old.filos.lnu.edu.ua/kaf_p_science.htm
6.	Кафедра міжнародних відносин та зовнішньої політики МДУ	2001	http://mdu.in.ua/index/mv_ta_zp/0-62
7.	Кафедра політичних наук НПУ ім. М.П. Драгоманова	1992	http://kpn.npu.edu.ua
8.	Кафедра політології НаУКМА	1992	http://political-science.ukma.edu.ua
9.	Кафедра політології та права Ніжинського ДУ ім. М. Гоголя	2015	http://www.ndu.edu.ua/index.php/ua/
10.	Кафедра політології ОНУ ім. І.І. Мечникова	1991	http://onu.edu.ua/uk/structure/faculty/isn/polit
11.	Кафедра політичних теорій ОЮА	1994	http://onua.edu.ua/index.php?option=com_content&vie
12.	Кафедра політології та міжнародних відносин НУ «Львівська політехніка»	1990	http://lp.edu.ua/pmv
13.	Кафедра політології та правознавства Луганського НУ ім. Т. Шевченка	–	http://luguniv.edu.ua/?page_id=13461
14.	Кафедра політології та національної безпеки НУ «Острозька академія»	2001	http://www.ou.edu.ua/ua/departments/politics/pim_polit/
15.	Кафедра політології Прикарпатського НУ ім. В. Стефаника	2000	http://www.pu.if.ua/depart/Political/ua/
16.	Кафедра політології і соціології Рівненського державного гуманітарного університету	1999	http://demo.gavrysha.com/

Закінчення таблиці 1

17.	Кафедра політології Запорізького НУ	2003	https://www.znu.edu.ua/ukr/university/departments/fsu/kafedri/kafedra_politologiyi
18.	Кафедра політології та права Запорізького НТУ	2002	http://www.zntu.edu.ua/kafedra-politologiyi-ta-prava
19.	Кафедра політології та державного управління Східноєвропейського НУ ім. Л. Українки	1993	http://eenu.edu.ua/uk/chairs/politologiyi-ta-derzhavnogo-upravlinnya
20.	Кафедра політології та міжнародних відносин Східноукраїнського НУ ім. В. Даля	1991	https://snu.edu.ua/?page_id=85
21.	Кафедра філософії, політології та культурології Таврійського НУ ім. В. Вернадського	1991	Сайт кафедри в розробці
22.	Кафедра політології і державного управління Ужгородського НУ	1990	http://www.uzhnu.edu.ua/uk/cat/fsusp-syspolit
23.	Кафедра політології Харківського НУ ім. В.Н. Каразіна	1991	http://sociology-ua.net/index.php/ua/informatsiya-dlya-avtoriv/26-about-ua/kafedra-politologiji
24.	Кафедра політичних наук і права Південноукраїнського НПУ ім. К. Ушинського	1992	http://pdpu.edu.ua/kaf-polit-nauk-prava
26.	Кафедра політології МНУ ім. В.О. Сухомлинського	1990	http://history.mdu.edu.ua/?page_id=80
27.	Кафедра політології та соціології Кам'янець-Подільського НУ ім. І. Огієнка	2003	http://politsockaf.kpnu.edu.ua
28.	Кафедра політології Переяслав-Хмельницького ДПУ ім. Г. Сковороди	2010	https://confpol.webnode.com.ua
29.	Кафедра філософії і політології Хмельницького НУ	1991	http://www.khnu.km.ua/root/page.aspx?r=3&p=334
30.	Кафедра політології, соціології і культурології Харківського НПУ ім. Г. Сковороди	1991	http://hnpu.edu.ua/uk/division/kafedra-politologiyi-sociologiyi-i-kulturologiyi
31.	Кафедра філософії і політології Центрально-українського ДПУ ім. В. Винниченка	2004	http://www.kspu.kr.ua/ua/kafedra-filosofiyi-ta-politolohiyi/istoriia-kafedry
32.	Кафедра політології та державного управління Чернівецького НУ ім. Ю. Федьковича	1998	http://www.politicalscience.chnu.edu.ua/index.php?page=ua
33.	Кафедра політичних наук ЧНУ ім. П. Могили	1997	https://chmnu.edu.ua/kafedra-politichnih-nauk/

Таблицю складено за: Офіційні веб-сайти ВНЗ України та кафедр; Політологія: навч. енцикл. слов.-довід. для студентів ВНЗ I–IV рівнів акредитації / За наук. ред. д-ра політ. н. Хоми Н.М., В.М. Денисенко, О.М. Сорба, Л.Я. Угрин та ін. Львів: «Новий Світ–2000», 2014. С. 285–299.

На другому етапі відбулось своєрідне злиття кафедр й утворення на їх базі нових кафедр, компетенція яких передбачала підготовку фахівців-політологів. Так, наприклад, була створена кафедра філософії і політології Центрально-українського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка. 1 квітня 2004 р., в результаті реорганізації та структурних перебудов їй було повернуто власну назву і включено до складу факультету історії та права [5]. На початку 2000-х рр. відбувається відкриття профільних кафедр політології в регіонах (у січні 2000 р. була створена кафедра

політології у складі історичного факультету Прикарпатського державного університету імені В. Стефаника, у 2001 р. – кафедра політології та національної безпеки національного університету «Острозька академія»).

На сучасному етапі відбувається процес відкриття нових кафедр у результаті реорганізації, а також поєднання політології з іншими спеціальностями. У 2013 р. кафедру політології Ужгородського національного університету перейменували в кафедру політології і державного управління. Вона забезпечує підготовку фахівців спеціальності «Політологія» за освітнім ступенем «Бакалавр», кваліфікація «Бакалавр політології» та освітнім ступенем «Магістр», кваліфікація «Магістр політології». Кафедра також забезпечує підготовку фахівців спеціальності «Публічне управління та адміністрування» за освітнім ступенем «Бакалавр», кваліфікація «Бакалавр державної служби». Кафедра також випускає фахівців за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування»: спеціалізації магістерських програм – «Державна служба» та «Електронне урядування» [6].

Щодо наукової діяльності кафедр, то, на думку І. А. Фокіна, «політична наука в вузах слабо розвивається, слабо диференціюється. Головним фактором цього, на наш погляд, є загальна проблема системи вищої освіти – вона йде за ринком праці, реактивно реагуючи на його вимоги. Як результат, відсутність стимулів до самостійних наукових пошуків і багаторічна експлуатація одних і тих же теорій, формальний виклад матеріалу, відсутність стимулів до наукового пошуку» [1, с. 263–264]. З цією точкою зору можна погодитись частково: якщо на першому організаційно-установчому етапі, коли змінювався зміст освіти кафедри переживали дефіцит кадрів, нестачу підручників, посібників і наукова діяльність кафедр політології була в стадії становлення, то на сучасному етапі можна констатувати появу наукових шкіл не тільки в столиці, але і в регіонах. Це, насамперед, такі наукові школи, як дніпровська, львівська, мариупольська, миколаївська, одеська, харківська, чернівецька¹, свідченням чого є поява та діяльність спеціалізованих вчених рад із політичних наук як основної ланки в системі атестації наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації. З появою сучасних інформаційних технологій кожна кафедра отримала можливість створити свої офіційні веб-сайти та висвітлювати результати своєї науково-дослідної діяльності [7].

У таблиці 2 відображено географію спеціалізованих вчених рад із політичних наук та розподіл за спеціальностями. Найбільш чисельною є спеціальність 23.00.02 – *політичні інститути та процеси*, з котрої налічується 11 спеціалізованих вчених рад (2 ради в м. Одесі – кафедра політичних наук і права Південноукраїнського НПУ ім. К. Ушинського; кафедра політичних теорій ОЮА; 2 ради в м. Харкові – кафедра політології, соціології і культурології Харківського НПУ ім. Г. Сковороди; кафедра політології Харківського НУ ім. В.Н. Каразіна; по 1 раді – кафедра політології ДНУ ім. О. Гончара, м. Дніпро; кафедра політології та державного управління ДонНУ ім. В. Стуса, м. Вінниця; кафедра політичних наук КНУ ім. Т.Шевченка, м. Київ; кафедра політології ЛНУ ім. І.Я. Франка, м. Львів; кафедра міжнародних відносин та зовнішньої політики МДУ, м. Маріуполь; кафедра політології та державного управління Чернівецького НУ ім. Ю. Федьковича, м. Чернівці; кафедра політичних наук ЧНУ ім. П. Могили, м. Миколаїв). Зі спеціальності 23.00.01 – *теорія та історія політичної науки* налічується 6 спеціалізованих вчених рад (2 ради в м. Києві – кафедра політичних наук КНУ ім. Т. Шевченка, м. Київ; кафедра політичних наук НПУ ім. М.П. Драгоманова, м. Київ; по 1 раді – кафедра політології ДНУ ім. О. Гончара, м. Дніпро; кафедра політології ЛНУ ім. І. Я. Франка, м. Львів;

¹ Ця тема потребує висвітлення у вигляді окремої статті.

кафедра політології Харківського НУ ім. В.Н. Каразіна; кафедра політології та державного управління Чернівецького НУ ім. Ю. Федьковича). Зі спеціальності 23.00.04 – *політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку* налічується 4 спеціалізованих вчених ради – це кафедра політичних наук КНУ ім. Т. Шевченка, м. Київ; кафедра політичних теорій ОЮА м. Одеса; кафедра політології та державного управління Чернівецького НУ ім. Ю. Федьковича; кафедра політичних наук ЧНУ ім. П. Могили, м. Миколаїв). Зі спеціальності 23.00.03 – *політична культура та ідеологія* налічується 3 спеціалізованих вчених ради (кафедра політичних наук КНУ ім. Т. Шевченка, м. Київ; кафедра політичних наук НПУ ім. М.П. Драгоманова, м. Київ; кафедра політології Харківського НУ ім. В.Н. Каразіна, м. Харків). Нині вже створені наукові репозитарії для зберігання та оприлюднення результатів досліджень у вигляді авторефератів та дисертацій [8].

Отже, нині лідером за кількістю спеціалізованих вчених рад із політичних наук є Київ, де зосереджені провідні ВНЗ. Серед регіональних міст лідирують Харків, Одеса, Львів.

Таблиця 2

Мережа спеціалізованих вчених рад із політичних наук (станом на 1 січня 2018 р.)

№ п/п	Шифр СВР	Назва кафедри	Шифр спеціальності	Докторські	Кандидатські
1.	Д 41.053.06	Кафедра політичних наук і права Південноукраїнського НПУ ім. К. Ушинського	23.00.02	+	+
2.	Д 08.051.08	Кафедра політології ДНУ ім. О. Гончара	23.00.01; 23.00.02	+	+
3.	К 11.051.13	Кафедра політології та державного управління ДонНУ ім. В. Стуса	23.00.02		+
4.	Д 26.001.29	Кафедра політичних наук КНУ ім. Т. Шевченка	21.03.03; 23.00.04	+	+
	Д 26.001.41	Кафедра політичних наук КНУ ім. Т. Шевченка	23.00.01; 23.00.02	+	+
5.	Д 35.051.17	Кафедра політології ЛНУ ім. І.Я. Франка	23.00.01; 23.00.02	+	+
6.	К 12.093.02	Кафедра міжнародних відносин та зовнішньої політики МДУ	23.00.02		+
7.	Д 26.053.12	Кафедра політичних наук НПУ ім. М.П. Драгоманова	23.00.01; 23.00.03	+	+
8.	Д 41.086.02	Кафедра політичних теорій ОЮА	23.00.02; 23.00.04	+	+
9.	К 64.053.09	Кафедра політології, соціології і культурології Харківського НПУ ім. Г. Сковороди	23.00.02		+
10.	К 64.051.22	Кафедра політології Харківського НУ ім. В.Н. Каразіна	23.00.01; 23.00.02; 23.00.03		+
11.	Д 76.051.03	Кафедра політології та державного управління Чернівецького НУ ім. Ю. Федьковича	23.00.01; 23.00.02; 23.00.04	+	+
12.	К 38.053.01	Кафедра політичних наук ЧНУ ім. П. Могили	23.00.02; 23.00.04		+

Таблиця складена за: Мережа спеціалізованих вчених рад з політичних наук. Офіційний веб-сайт МОН. URL: <https://mon.gov.ua/ua/nauka/nauka/atestaciya-kadriv-vishoyi-kvalifikaciyi/merezha-specjalizovanih-vчениh-rad> (дата звернення: 12.01.2018); Офіційні веб-сайти ВНЗ.

В Україні існує розгалужена мережа ВНЗ, в яких функціонують кафедри політології, котрі поділяються на загально-вузівські та профільні. Найпершими в 90-х рр. ХХ ст. заявили про себе кафедри тих установ, де існували традиції класичної університетської освіти (КНУ ім. Т. Шевченка, НаУКМА, ЛНУ ім. І.Я. Франка, ХНУ ім. В.Н. Каразіна). З розвитком політології як навчальної дисципліни, потребою держави у політологах, популярністю у студентів регіональні ВНЗ також почали готувати політологів за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра, спеціаліста (скасований Законом України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 р.), магістра. Серед кафедр регіональних ВНЗ високим рівнем підготовки фахівців вирізняються: кафедра політології ДНУ ім. О. Гончара, кафедра політології та державного управління ДонНУ ім. В. Стуса, кафедра політології ЛНУ ім. І.Я. Франка, кафедра міжнародних відносин та зовнішньої політики МДУ, кафедра політичних теорій ОЮА, кафедра політології Харківського НУ ім. В.Н. Каразіна, кафедра політології та державного управління Чернівецького НУ ім. Ю. Федьковича, кафедра політичних наук ЧНУ ім. П. Могили (м. Миколаїв). Вони мають потужний потенціал, наукові школи та зв'язки із зарубіжними ВНЗ та науковими центрами.

Список використаної літератури

1. Фокин И.А. Институциональная инфраструктура политической науки в современной Украине. Политическая наука. 2015. № 3: Социальные и политические функции академических и экспертных сообществ. М.: ИНИОН РАН, С. 252–266.
2. Рябов С.Г. Політична наука в Україні ХХІ століття: стан та перспективи розвитку: Дослідження. К.: Навчально-методичний консорціум із удосконалення менеджменту освіти в Україні, 2005. 103 с.
3. Кармазіна М. Деякі особливості інституціоналізації політичної науки у вищих навчальних закладах України: становлення кафедр та розвиток досліджень в галузі політичних наук. Політична наука в Україні. 1991–2016: у 2 т. Т. 1. Політична наука: західні тренди розвитку й українська специфіка / НАН України, Ін-т політ. і етнонац. досліджень ім. І.Ф. Кураса; редкол.: чл.-кор. НАН України О. Рафальський (голова), д-р політ. наук М. Кармазіна, д-р іст. наук О. Майборода; автор передм. О. Рафальський; відп. ред. і упоряд. М. Кармазіна. К.: Парлам. вид-во, 2016. С. 404–411.
4. Олійник Є.Ю. Інституціоналізація, національна специфіка та перспективи розвитку політичної науки в Україні: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.01 / Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича. Чернівці, 2013. 19 с.
5. Історія кафедри. Офіційний веб-сайт Центрально-українського державного педагогічного університету імені В. Винниченка URL: <http://www.cuspu.edu.ua/ua/kafedra-filosofiyi-ta-politohiyi/istoriia-kafedry> (дата звернення: 23.02.2018).
6. Кафедра політології і державного управління. Офіційний веб-сайт Ужгородського національного університету URL: <http://www.uzhnu.edu.ua/uk/cat/fsusp-syspolit> (дата звернення: 23.02.2018).
7. Токовенко О.С. Дніпропетровська школа політології. Офіційний веб-сайт Дніпровського національного університету ім. О. Гончара. URL: <http://kafpoldnu.dp.ua/naukovadiyalnist> (дата звернення: 23.02.2018).
8. Автореферати і дисертаційні роботи. Офіційний веб-сайт Науково-консультаційного центру Київського національного університету імені Тараса Шевченка. URL: http://scc.univ.kiev.ua/abstracts_db/ (дата звернення: 23.02.2018).